

ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Радькова О. С.,

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розглянуто проблемні питання у сфері поводження з твердими побутовими відходами в умовах сучасної України. Проаналізовано стан публічного управління та подано пропозиції щодо розв'язання проблем у сфері поводження з твердими побутовими відходами шляхом узгодження екологічних, економічних, соціальних інтересів між органами влади, суб'єктами господарювання та населенням.

Ключові слова: тверді побутові відходи, сфера поводження з твердими побутовими відходами, проблеми, публічне управління.

Radkova O. S.,

*Postgraduate Student of Economic Policy and Management Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

SOLID DOMESTIC WASTE MANAGEMENT AS RESULT OF BALANCED PUBLIC ADMINISTRATION

The article is devoted to the problem issues of solid domestic waste management in the conditions of the modern Ukraine. The state of public administration is analyzed, and solid domestic waste management problems are suggested to be solved by coordination of environmental, economic and social interests of the authorities, economic entities, and the population.

Key words: solid domestic waste, sphere of solid domestic waste management, problems, public administration.

Постановка проблеми. Технологічні досягнення людства приносять суспільству вагомі блага, створюють комфортні умови та полегшують життя, однак наносять шкоду навколишньому середовищу. Впевнитися у цьому не складно, лише варто звернутися до статистичних даних, згідно яких в Україні спостерігається погіршення стану здоров'я, стрімка депопуляція населення, збільшення показників забрудненості територій, одним із факторів чого виступає зростання кількості ТПВ.

Дедалі катастрофічними стають екологічні виклики для сучасної України, де засміченість територій відходами вкрай висока, а звалища сміття займають близько 5 % її площі. Наша нація лише зараз усвідомлює цю проблему і невпевнено шукає шляхи її вирішення. Зокрема, вже декілька років назад було прийнято низку законодавчих актів щодо раціонального поводження з відходами, але відсутні дієві механізми та, головне, стійкі мотиви їх реалізації. Характерним є те, що досі суспільна реакція на абсолютну більшість проблем у сфері поводження з ТПВ зводиться до публічної констатації фактів та "прожектерства" з черговими приміськими сміттєзвалищами за кошти іноземців і донорів. Пріоритетним же напрямком у даній сфері залишається спрямованість на закордонний досвід, технологічну спроможність розвинутих країн, при цьому не приділяємо увагу розвитку власного потенціалу. Більше

того, в сучасних умовах сфера поводження з ТПВ в Україні потребує політичної волі та значних капіталовкладень, і держава, що на сьогоднішній день не спроможна реалізувати обидві вимоги, залишається пасивною у прийнятті ефективного управлінського рішення. У зв'язку з цим постає необхідність виходу з глухого кута та пошуку дієвих підходів до вирішення проблем у сфері поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтя для дослідження проблем у сфері поводження з ТПВ, забезпечення інтегрованої політики сталого розвитку та стратегічного управління, застосування інноваційних підходів, а також механізмів збалансованого розвитку, становлять засадничі ідеї таких закордонних дослідників: А. Війкмана, Р. Мюррея, Ф. Стольберга, А. Тетіора, Т. Шеллінга, а також вітчизняних вчених, зокрема – О. Балацького, О. Білопольської, М. Бублика, С. Дорогунцова, К. Колотиріна, Г. Марушевського, В. Міщенко, О. Рогожина, І. Сотник, М. Толмачова, Є. Хлобистова та ін. Однак, аналіз публікацій свідчить, що проблеми у сфері поводження з ТПВ потребують комплексного підходу та подальших досліджень через свою міждисциплінарність і здатність охопити відразу декілька сфер суспільного буття (місцеву економіку, психологію споживання, технології утилізації, побутову культуру та ін.).

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні того, що ключ до вирішення проблеми у сфері поводження з ТПВ лежить у розробці та впровадженні збалансованого публічного управління через посилену нейтралізацію конфлікту інтересів різних гілок місцевої влади, місцевим бізнесом і населенням. Це дозволило сформулювати конкретну ціль статті та пов'язані завдання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності досягнення і провадження збалансованого публічного управління у сфері поводження з ТПВ. Це зумовлює потребу у вирішенні таких завдань: 1) уточнити ключові групи існуючих проблем у сфері поводження з ТПВ та класифікувати їх за способом впливу; 2) обґрунтувати значення та виокремити перспективи досягнення збалансованого публічного управління у сфері поводження з ТПВ.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямоване управління побутовими відходами як окремим активом розпочалося з прийняттям Закону України “Про відходи” (далі – Закон) ще у 1998 р. Законом визначено поняття відходи як “будь-яких речовин, матеріалів і предметів, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення”. А поводження з відходами вже охоплює “дії, спрямовані на запобігання утворення відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення” [5]. Також схожим є визначення операцій поводження з відходами – “збирання, перевезення, зберігання, сортування, оброблення (перероблення), утилізація, видалення, знешкодження і захоронення відходів” [5].

При цьому в Законі зустрічається поняття “сфера поводження з відходами”, але як термінологічна одиниця не фігурує. Доречно доповнити даним поняттям статтю Закону щодо визначення основних термінів, адже сфера поводження з ТПВ охоплює ширше коло питань, ніж просто поводження та операції, які можна охарактеризувати як інструкцію з експлуатації.

Сфера поводження являється комплексом чинників, що прямо та опосередковано впливають на ТПВ (рис. 1).

Рис. 1. Сфера поводження з ТПВ
Джерело: розробка автора

Формуючи послідовну логіку дослідження, неможливо не оминати *проблеми*, які виступають об'єктом не лише наукового дискурсу, а й політичного, економічного та соціального впливу. Звернемося до нормативної частини даного питання. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 р. № 22-р було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013–2020 роки (далі – Концепція), згідно з якою основними проблемами поводження з ТПВ було визначено такі [6]: недосконалість механізму збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження та захоронення відходів, що призводить до збільшення обсягів їх накопичення; відсутність екологічно безпечних методів та засобів поводження з відходами, що призводить до підвищення техногенних та екологічних ризиків; низькі темпи впровадження маловідходних технологій, створення інфраструктури у сфері поводження з відходами, зокрема небезпечними; недосконалість законодавства та системи державного регулювання у сфері поводження з відходами; відсутність єдиного органу, на який покладено функції у сфері поводження з відходами. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 р., прийнята у 2017 р., визначила таку головну проблему – це “великі обсяги утворення відходів та відсутності інфраструктури поводження з ними” [7].

Аби краще зрозуміти сутність перешкод, спробуємо віднайти протиріччя, встановити причинно-наслідкові зв'язки, класифікувати існуючі проблеми в даній сфері за способом впливу та об'єднати таким чином:

– *адміністративні*: відсутність контролю за дотриманням технологічних, санітарно-епідеміологічних та екологічних норм і правил з боку уповноважених органів влади; “низькі тарифи не забезпечують підприємствам стовідсоткове покриття витрат на надання якісних послуг” щодо поводження з ТПВ [там само]; незалученість малого та середнього бізнесу у сферу поводження з ТПВ; недосконалість державного регулювання у сфері поводження з відходами; “нерозвиненість державного стимулювання природоохоронної діяльності на основі податкових пільг і субсидій” для виробників екологічно чистої продукції і продукції з відходів [12, с. 9]; відсутність гарантій видачі приватному сектору дозвільних документів та погоджень від органів державної влади, необхідних для легалізації діяльності у сфері поводження з ТПВ; наявність високого рівня корупції в органах влади;

– *нормативно-правові*: неефективність існуючого законодавства у сфері поводження з відходами; відсутня система державного регулювання у цій сфері; невідповідність між законодавчими ініціативами та існуючою державною політикою щодо поводження з ТПВ;

– *економічні*: залежність економіки від використання вичерпних природних ресурсів; нерозвиненість ринку утилізації вторинної сировини; низька інноваційно-інвестиційна активність суб'єктів господарювання у сфері поводження з ТПВ; недосконалий ринковий механізм використання ТПВ як джерела вторинної сировини; неефективність використання коштів державними екологічними фондами, що сплачуються підприємствами за забруднення довкілля (виникає ситуація, коли вигідніше сплачувати за забруднення, ніж встановлювати вартісне очисне обладнання на підприємствах) [12, с. 9]; недовіра приватних партнерів до українських судів;

– *техніко-технологічні*: відсутність дієвої державної системи моніторингу довкілля щодо рівня забруднення ТПВ, обліку, порівняння та інтегрування різних антропогенних впливів під час оцінки техногенних ризиків [15, с. 199]; незацікавленість у встановленні сучасних маловідходних технологій перероблення та утилізації ТПВ; неналежне технічне оснащення та інфраструктура у сфері поводження з відходами; високий показник зношеності технічного забезпечення збирання перевезення ТПВ; невідповідність стану полігонів технологічним, санітарно-епідеміологічним та екологічним вимогам; наявність великої кількості суб'єктів у сфері поводження з ТПВ, що займаються податками, формуванням бюджету, плануванням, надзором, економічними, екологічними та іншими питаннями, уповільнює розвиток сфери поводження з ТПВ;

– *організаційно-управлінські*: відсутність роздільного збирання відходів, екологічно безпечних методів та засобів поводження з ТПВ; неналежна паспортизація та санація полігонів; не забезпечується повне збирання, утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів; недостовірність статистичної інформації щодо ТПВ або відверто приховані дані про це; незадовільний рівень охоплення населення послугами з вивезення ТПВ; недостатня якість надання послуг з вивезення ТПВ; неготовність органів державної влади, приватного сектора, місцевого самоврядування та населення до співпраці у сфері поводження з ТПВ;

– *соціально-демографічні*: незацікавленість населення у проблемі поводження з ТПВ; відсутня культура поводження з ТПВ; недостатній рівень екологічної освіти та виховання щодо поводження з ТПВ; низький рівень екологічної культури серед представників органів влади, в результаті чого екологічні проблеми вирішуються по “залишковому” принципу [12, с. 9];

– *екологічні*: наявність техногенних та екологічних катастроф у зв'язку зі збільшенням кількості ТПВ; зростання кількості шкідливих речовин у водному середовищі, повітрі та ґрунті, що пов'язано з наявністю сміттєзвалищ, які не відповідають санітарним вимогам; підвищення захворюваності серед населення внаслідок розповсюдження ТПВ.

Зауважимо, що наведений перелік проблем не є остаточним, більше того, в динамічних умовах розвитку суспільства їх кількість буде стрімко поповнюватись. Але, нас цікавить не кількість сторона даного питання, а детермінанти виникнення проблем. Сміття є результатом життєдіяльності людини, тому не важко здогадатися хто має нести відповідальність за забруднення та порушення стану навколишнього середовища. Однак, саме людині під силу зменшити негативне антропологічне навантаження.

З огляду на перелічені проблеми, характерним є те, що процедура поведження з відходами супроводжується неузгодженістю, відсутністю порозуміння та наявністю конфлікту між владою, суб'єктами господарювання та населенням. Кожен з них намагається досягнути власної мети. З огляду на реалії сьогодення, державний сектор намагається зосередити та примножити у своїх руках якомога більше влади, пріоритетом для приватного сектору є максимізація прибутку, суспільство зацікавлене отримати необмежену свободу дій. Така замкненість та відособленість обумовлює посилення *конфлікту інтересів*, що гальмує розвиток сфери поведження з ТПВ. У даному випадку термін “конфлікт інтересів”, як зазначає Т. Шеллінг, доречно застосовувати не в контексті “патологічного стану відносин між суб'єктами, що необхідно “вилікувати”, а розглядати як стан суперництва, в якому учасники намагаються перемогти та отримати свою винагороду”, заради якої кожен відстоює власні інтереси [19]. На думку деяких дослідників, ефективніше знаходити підґрунтя для співпраці у вигляді розробки “спільних рішень, ніж усувати наслідки конфлікту” [17, с. 19]. На наш погляд конфлікт є орієнтиром на шляху вирішення проблеми, і в подальшому, потрібно більше приділяти увагу різноспрямованості інтересів та цілям кожної зі сторін у процесі прийняття управлінського рішення. Фахівці наголошують, що “наявність різних інтересів та поглядів недоречно розглядати однобічно, лише як проблему” [14, с. 117]. Навпаки, при наявності багатогранності, існує вірогідність пристосування до різних варіантів майбутнього. Якщо переважає “принцип однобічності, то така система позбавлена різноманіття і поступово вироджується” [Там само].

На цьому етапі ми дійшли висновку, що більшість проблем у сфері поведження з ТПВ фактично обумовлені наявністю конфлікту інтересів між владою, суб'єктами господарювання та населенням, відсутністю спільного інтересу щодо їх вирішення. З огляду на існуючі масштаби проблеми з відходами, ми не можемо говорити про “адекватність та ефективність публічного управління” у даній сфері [3]. Не будемо намагатися віднайти відповідь на питання чи можливо взагалі досягти узгодженості та балансу інтересів, оскільки в даному випадку зачіпаємо компетенції діалектики та філософії, що не відноситься до поставленої мети та завдань. Спробуємо зосередити увагу на методах та засобах досягнення узгодженості між сторонами та *збалансованого публічного управління*.

Термін “публічне управління” будемо розуміти виходячи з визначення, запропонованого Д. Кілінгом, як “пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики” [20, с. 15]. На нашу думку, дане визначення потребує деякого доповнення, тому публічне управління доцільно розглядати як пошук консенсусного і оптимального способу поєднання та використання ресурсів органів влади, приватного сектору, місцевого самоврядування та населення задля досягнення узгодженості між ними та реалізації спільної мети, а також вирішення пріоритетних проблем у сфері поведження з ТПВ.

Досягнення балансу інтересів – це, безумовно, складний процес, оскільки потребує взаємоузгодження, який має супроводжуватись збереженням навколишнього середовища та здоров'я населення. Збалансованість відносин розуміється як “довіра, стабільні правила ведення бізнесу, передбачуваність регулювання та правозастосування” [16, с. 7]. Для реалізації збалансованого публічного управління, на думку Р. Мюррея, першочергово необхідно змінити “систему стимулювання, підтримувати належне фінансування, залучати

до вирішення проблем спеціалізовані громадські інститути, дотримуватись чітких вказівок” [18, с. 160]. Дані настанови сформульовані для умов британської економіки. В нашому випадку потрібно дотримуватися чіткої мети, стимулювати зацікавленість, всебічність, впевненість, орієнтуватися на збагачення знань у даній сфері.

Окремі дослідники звертають увагу на стратегію взаємовідносин, що “враховує організаційні здібності кожної сторони та їх готовність до співпраці” [18, с. 25]. Так, успішна комунікація між сторонами вважається такою, що відповідає принципам добровільності, прозорості, відкритості, при чому, у ході реалізації спільної мети важлива орієнтація на вигоду, можливості, взаєморозуміння та досягнення спільних цінностей. Саме така точка зору формує стратегічне мислення суб’єктів публічного управління, що відображається у “розумінні ними власного призначення, відповідальності, майбутнього та усвідомлення необхідності брати участь в управлінні” [15, с. 18].

Як справедливо зазначається, для досягнення узгодженості публічного управління необхідне “збалансоване поєднання примусово-обмежувальних (нормативів, лімітів, зборів за забруднення навколишнього природного середовища, штрафів, санкцій) і стимулюючих (пільг, субсидій, пріоритетного фінансування, кредитування) інструментів” у сфері поводження з ТПВ [13, с. 10]. Важливо “враховувати соціально-економічні та природні особливості територій” [9, с. 6].

Підсумовуючи, варто зазначити, що реалізація узгодженості інтересів та збалансованого публічного управління створює міцне підґрунтя для врегулювання та розв’язання проблем у сфері поводження з ТПВ, зокрема забезпечує досягнення *державно-управлінського ефекту*: реалізація інтегрованого комплексного управління ТПВ, що найбільше відповідає еколого-економічним вимогам, оскільки орієнтоване на організацію систематичного збору ТПВ, “транспортування, переробку й утилізацію, включає заходи щодо зменшення питомої ваги відходів” [11, с. 18]; створення підґрунтя для реалізації ефективного публічного управління; підвищення якості надання послуг у сфері поводження з ТПВ; зменшення бюджетних видатків для органів влади; можливість фінансового забезпечення проектів та цільових програм щодо поводження з ТПВ за рахунок кооперації та співпраці з приватним сектором; підвищення конкурентоздатності державного сектора економіки; сприяння залученню інвестицій; “легалізація” фінансових ресурсів, що перебували “у тіньовому секторі” [2]; наявність ресурсної спроможності для проведення модернізації у сфері поводження з ТПВ; можливість перерозподілу ризиків під час створення та реалізації проектів між органами влади та приватним сектором; встановлення та дотримання відповідальності за порушення у даній сфері; *економіко-технологічного ефекту*: запровадження “безвідходного виробництва та принципів циклічної економіки” [8, с. 80]; досягнення ефекту “декапінгу” (за позитивної динаміки економічного зростання показники негативного впливу на навколишнє середовище залишаються стабільними або тяжіють до попередніх) [10, с. 61]; можливість створення моделі “техносолітону”, що полягає у перетворенні побічного продукту у сировину [1, с. 172]; створення робочих місць, використання вторинних ресурсів та зменшення залежності економіки від вичерпних природних ресурсів; впровадження сучасних маловідходних технологій; будівництво підприємств переробки та утилізації ТПВ; отримання гарантій з боку органів влади щодо збереження інвестицій при реалізації великомасштабних проектів тощо;

соціального ефекту: зацікавленість населення до проблеми ТПВ, підвищення довіри до органів влади; виховання культури поводження з ТПВ; *екологічного ефекту*: зменшення шкідливих викидів у навколишнє середовище; збереження складових системи “природа – економіка – суспільство” за рахунок узгодження природних, виробничих та соціальних інтересів [4, с. 9]; покращення екологічної ситуації та збереження природних енергетичних ресурсів країни.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Виходячи з поставленої мети та сформульованих завдань, можна стверджувати, що розвиток даної сфери ще знаходиться на початковому етапі. Перші кроки у даному напрямку були зроблені шляхом законодавчого врегулювання лише базових положень та визначенням понятійного апарату. Законодавчо закріпленим нормам не вдалося охопити всю складність та масштабність даного питання. На наш погляд доречно виокремити поняття “сфера поводження з ТПВ” як окрему термінологічну одиницю, яка б охоплювала комплекс чинників, що прямо та опосередковано впливають на ТПВ. При цьому, у Законі дане поняття зустрічається, але його визначення відсутнє.

Поводження з ТПВ також супроводжується наявністю спектру серйозних проблем з багатьма задіяними суб'єктами. Проаналізувавши існуючі проблеми, виявилось доречним об'єднати їх за способом впливу наступним чином: адміністративні, нормативно-правові, економічні, техніко-технологічні, організаційно-управлінські, соціально-демографічні, екологічні. З огляду на сутність перелічених проблем, характерним є те, що процедура поводження з відходами супроводжується неузгодженістю, відсутністю порозуміння, тобто має місце конфлікт між владою, суб'єктами господарювання та населенням у даній сфері. На наш погляд, конфлікт полягає у небажанні співпрацювати, знаходити спільну точку зору, навпроти, сторони зацікавлені у задоволенні власного інтересу. Зокрема, державний сектор намагається зосередити та примножити у своїх руках якомога більше влади, пріоритетом для приватного сектору є максимізація прибутку, суспільство зацікавлене отримати необмежену свободу дій.

Важливим є те, що конфлікт виступає орієнтиром на шляху розв'язання проблем у сфері поводження з ТПВ, і в подальшому, потрібно більше приділяти увагу різноспрямованості інтересів, їх узгодженню, цілям кожної зі сторін у процесі прийняття управлінського рішення. Тобто, постає необхідність досягнення збалансованого публічного управління як пошуку найкращого способу поєднання та використання ресурсів органів влади, приватного сектору, місцевого самоврядування та населення задля досягнення узгодженості між ними та реалізації спільної мети. Більш того, досягнення узгодженості інтересів та збалансованого публічного управління має вагоме значення, виступає перспективним напрямком врегулювання протиріч у сфері поводження з ТПВ, зокрема забезпечує досягнення державно-управлінського, економіко-технологічного, соціального, а також екологічного ефекту. Це означає, що реалізація збалансованого публічного управління створює міцне підґрунтя для розвитку сфери поводження з ТПВ, виступає ефективним механізмом розв'язання проблем у даній сфері.

Досягнення узгодженості екологічних, економічних, соціальних інтересів між органами влади, суб'єктами господарювання та населенням залишається стратегічним пріоритетом публічного управління у сфері поводження з ТПВ та виступає основою для подальших наукових досліджень з даної теми.

Список використаних джерел:

1. Бублик М. І., Зварич Р. І. Формування техносолітонів – досягнення безвідходного виробництва. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.1. С. 171–174.
2. Дулин І. С. Еколого-економічні засади використання та знешкодження твердих побутових відходів: автореф. дис. ... к.е.н. Львів, 2009. 20 с.
3. Мельниченко О. А., Радькова О. С. Інституційне забезпечення публічного управління поводженням з твердими побутовими відходами в Україні. // *International Scientific Conference Economy and Society: a Modern Foundation For Human Development: Conference Proceedings*, Leipzig, Germany, June 23th, 2017. Leipzig : Baltija Publishing, 2017. Part 1. С. 75–78.
4. Метлова Л. П. Теорія та практика поводження з відходами (на прикладі Донецької області): монографія. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-ті. 2004. 168 с.
5. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.03.2018).
6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013–2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. *Урядовий кур'єр*. Київ: Преса України, 2013. 25 січня (№ 16). С. 14.
7. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#n8> (дата звернення: 18.03.2018).
8. Рогожин О. Г., Хлобистов Є. В., Трофимчук В. О. “Зелена економіка” природокористування та напрями її інформаційно-аналітичного забезпечення в Україні. *Математичне моделювання в економіці*. 2015. № 1. С. 73–86.
9. Самойлік М. С. Економічний механізм управління сферою поводження з твердими побутовими відходами на регіональному рівні: автореф. ... к.е.н. Полтава, 2010. 20 с.
10. Сотник І. М. Декаплінг-аналіз економічного зростання та впливу на довкілля в регіонах України. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 7–8 (2). С. 60–64.
11. Петрук В. Г., Васильківський І. В., Кватернюк С. М. Управління та поводження з відходами. Тверді побутові відходи: навч. посіб. Вінниця, 2013. 243 с.
12. Шафоростова М. М. Удосконалення державного управління поводженням з відходами на основі розвитку функцій екологічного аудита: автореф. дис. ... к.держ.упр. Донецьк, 2006. 27 с.
13. Шунтова С. Г. Організаційно-економічний механізм управління твердими відходами виробництва та споживання продовольчої продукції: автореф. дис. ... к.е.н. Одеса, 2006. 19 с.
14. Акерман Е. Н. Особенности формирования региональной политики на принципах коэволюции”. *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 330. С. 115–120.
15. Колотырин К. П. Эколого-экономические риски в сфере обращения с отходами и пути их снижения. *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал)*. 2016. № 2. С. 195–203.
16. Концепция экологической промышленной политики (краткая версия). Городской центр экспертиз. 25 с. URL: http://www.gce.ru/files/concept_eco.pdf (дата звернення: 18.03.2018).
17. Кротков К. В., Куц С. П., Смирнова М. М. Маркетинговый аспект управления взаимоотношениями в цепях поставок: результаты исследования российских компаний. *Российский журнал менеджмента*. 2008, Т. 6, № 2. С. 3–26.
18. Мюррей Р. Цель – Zero Waste / перев. с англ. Москва: ОМННО “Совет Гринпис”, 2004. 232 с.
19. Шеллинг Т. Стратегия конфликта. Москва: ИРИСЭН, 2007. 366 с.
20. Keeling D. *Management in Government*. London: Allen & Unwin, 1972. 216 p.

Надійшла до редколегії 20.03.2018 р.